

ДЕМОГРАФІЯ, ЗАЙНЯТІСТЬ НАСЕЛЕННЯ І СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА

УДК 338.43:631.15

Сава А.П.,
*к.е.н., с.н.с. науково-технологічного відділу аграрної економіки,
інформаційно-аналітичної роботи, маркетингу і трансферу інновацій
Тернопільська державна сільськогосподарська
дослідна станція ІКСГП НААН*

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ В КОНТЕКСТІ ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Sava A.P.,
*can.d.sc.(econ.), senior research fellow of the scientific
and technological department of agricultural economics,
information-analytical work, marketing and innovation transfer
Ternopil state agricultural experimental station
of Institute of feed research and agriculture of Podillya of NAAS*

SOCIAL RESPONSIBILITY OF AGRARIAN BUSINESS IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE RURAL DEVELOPMENT

Постановка проблеми. В умовах проголошеної в країні соціально-орієнтованої ринкової економіки, соціальна відповідальність аграрного бізнесу не може надалі залишатися тільки побажаннями, в тому числі, і бізнесу на селі. Йдеться і про створення робочих місць, і про гідний рівень зарплати, і про належні умови праці, і про чесність в сплаті податків, і про участь у соціальних програмах тощо. Такий підхід до здійснення аграрного підприємництва забезпечує не тільки соціальну злагоду в суспільстві, але й підвищує імідж формувань, що, в кінцевому підсумку, позитивно відображається на їх прибутковості і можливостях подальшого використання соціально-відповідального інструментарію.

Дієвим інструментом реалізації соціальної відповідальності агробізнесу є багатофункціональний розвиток сільських територій, який відбувається шляхів залучення сільськогосподарських товаровиробників до розбудови соціальної інфраструктури села. Окрім здійснення виробництва, тобто задоволення потреб споживачів високоякісною сільськогосподарською продукцією, агробізнес покликаний виділяти кошти на розвиток тих територій, де використовується земля. Це відбувається шляхом укладання так званих угод соціальної відповідальності, за якими кошти направляються переважно на розвиток соціальної сфери: школи, дитячі садки, лікувальні установи, зони відпочинку тощо. Саме тому, на наш погляд, виникає необхідність в обґрунтуванні функціонування соціальної відповідальності аграрного бізнесу в контексті забезпечення збалансованого розвитку сільських територій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання теоретико-методичних та організаційно-практичних засад розвитку соціальної відповідальності, зокрема аграрного бізнесу, обґрунтування методики оцінки ефективності соціальної відповідальності на мікрорівні в сучасних умовах господарювання висвітлено у багатьох наукових працях вчених-економістів: Ю. Герасименко [1], О. Гогулі, І. Кудінової [2], Є. Єранкіна [3], А. Зінченко, М. Саприкіної [4], І. Ксьонжик [5], А. Колота, О. Грішнєвої [9], В. Кужель [6], Л. Савицької [7], І. Савченко [8], В. Ярової тощо.

Проте в умовах відсутності взаємовигідних відносин між державою, бізнесом та суспільством, розробленої системи узгодженості інтересів цих суб'єктів в процесі ведення бізнесу, використання природних ресурсів та підтримки соціальної сфери, варто було б визначити комплексність організаційних питань щодо визначення моделі соціальної відповідальності та взаємодії суб'єктів в аграрній сфері для забезпечення збалансованого розвитку сільських територій, що вирішено в економічній літературі не в повній мірі.

Постановка завдання. Метою нашого дослідження є обґрунтувати теоретичні та організаційні засади функціонування соціальної відповідальності аграрного бізнесу для забезпечення узгодженості економічних, соціальних та екологічних інтересів її суб'єктів та збалансованості розвитку сільських територій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загалом соціальну відповідальність аграрного бізнесу (надалі – СВАБ) необхідно розглядати як процес вирішення соціально значущих проблем як у самому бізнесі, так і на муніципальному, регіональному, національному та глобальному рівнях. Соціально-відповідальними вважають сільськогосподарські підприємства, які мають добросовісну ділову практику, здійснюють розвиток персоналу, виділяють кошти на охорону здоров'я працівників і безпечні умови праці, використовують ресурсозберігаючих технології та інші заходи, що зменшують антропогенний вплив на довкілля тощо.

Соціальну відповідальність можна розглядати у двох вимірах:

1. Соціальна відповідальність як обов'язок особистості, менеджменту, організації, державної структури приймати рішення і робити дії, які підвищують рівень добробуту, відповідають інтересам як суспільства, компанії, громади, так і кожної окремої людини, що відображає етико-моральний аспект суспільних відносин. Це дії, вчинки та заходи філантропічного спрямування, яких ніхто не вимагає і які не надають організації відчутної користі чи прибутку. У цьому сенсі соціальна відповідальність розглядається як різновид суспільної, поряд із економічною (яка зводиться до максимізації прибутку до тієї межі, доки дії організації не виходять за рамки закону) та юридичною (яка передбачає виконання конкретних законів і норм державного та міждержавного регулювання).

2. Соціальна відповідальність як універсальна форма зв'язку та взаємозалежності особистості, держави та суспільства, їх спроможності оцінити наслідки своєї діяльності для сталого суспільного розвитку і відображає ціннісно-правовий аспект суспільних відносин. Актуалізація цієї ідеї переносить наголос з відповідальності людини перед суспільством і державою на соціальну відповідальність держави перед суспільством і людиною [8].

З позицій цих підходів соціальну відповідальність загалом необхідно розглядати як оптимальний варіант взаємоузгодженості інтересів, прав та обов'язків суспільних суб'єктів є своєрідним способом взаємного обмеження їх дій щодо природних, економічних, соціальних та культурних реалій.

За висновками вчених це означає наявність взаємної відповідальності у відносинах між державою, бізнесом, громадою і особистістю, прийняття та дотримання кожним із зазначених суб'єктів конкретних зобов'язань щодо інших: державних органів та посадових осіб перед суспільством і особистістю, а від кожної людини – перед суспільством і державою [8].

Якщо ж розглядати вітчизняну дійсність, то доцільно зазначити, що соціальний аспект господарської діяльності представниками аграрного бізнесу доволі часто декларативно виноситься на перше місце. Сподівається на відповідальність бізнесу своїми справами і активами перед суспільством і громадськістю, аргументуючи це тим, що він існує для суспільства, що без останнього вони, як такі, неможливі, що людська спільнота уповноважує, надає їм право, а отже, покладає на них відповідальність. Однак на практиці дії підприємницьких структур є дещо відмінними.

Підтвердженням наших висновків щодо реалій запровадження СВАБ на практиці може слугувати проведене нами соціологічне опитування учасників відносин СВАБ та заінтересованих осіб, зокрема, найважливіших із них: голів сільських рад, представників аграрного бізнесу та жителів сільських територій. Опитування проводилося протягом 2013-2014 років у Тернопільській області шляхом анкетування кожної із категорій респондентів у кількості відповідно близько 100, 100 і 1000. Результати найбільш важливих питань, які були запропоновані опитаним особам, такого спостереження подані нижче.

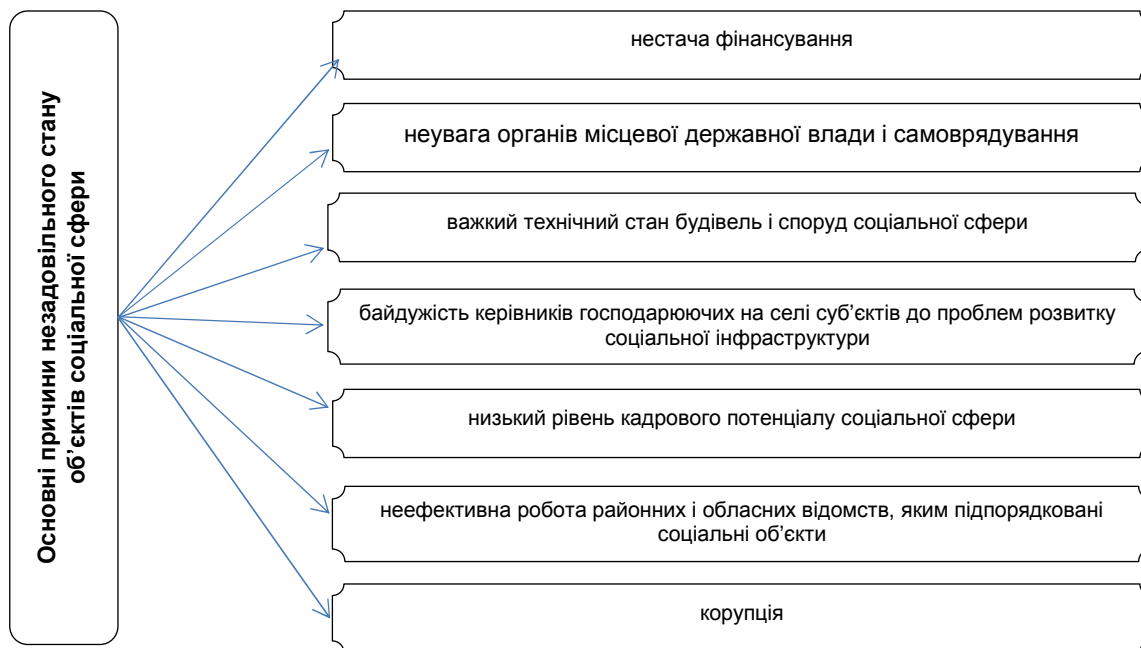
Зокерма, головам сільських рад було задано запитання: назвіть найважливіші причини незадовільного стану об'єктів соціальної сфери у сільській місцевості? Більше половини сільських голів винною за занепад соціальної сфери вважають державу і теж віднесли її на перші три місця. Сюди ж кожен четвертий опитуваний позиціонував таку причину як важкий технічний стан будівель і споруд соціальної сфери, а кожен шостий – скупість керівників господарюючих на селі суб'єктів, їх неухвагу до проблем розвитку соціальної інфраструктури (рис. 1).

На запитання щодо фінансування соціальної сфери у сільських територіях, то крім бюджетних асигнувань найбільшу допомогу на утримання і розвиток соціальної сфери сільські ради традиційно отримують від аграрних підприємств та фермерських господарств. Це визнали 58 відсотків голів сільських рад. Лише в зародку допомога від інших бізнесових структур: її відчули тільки кожен десятий респондент. На жаль, близько третини сільських рад будь-якої допомоги на соціальну сферу не отримують ні від кого.

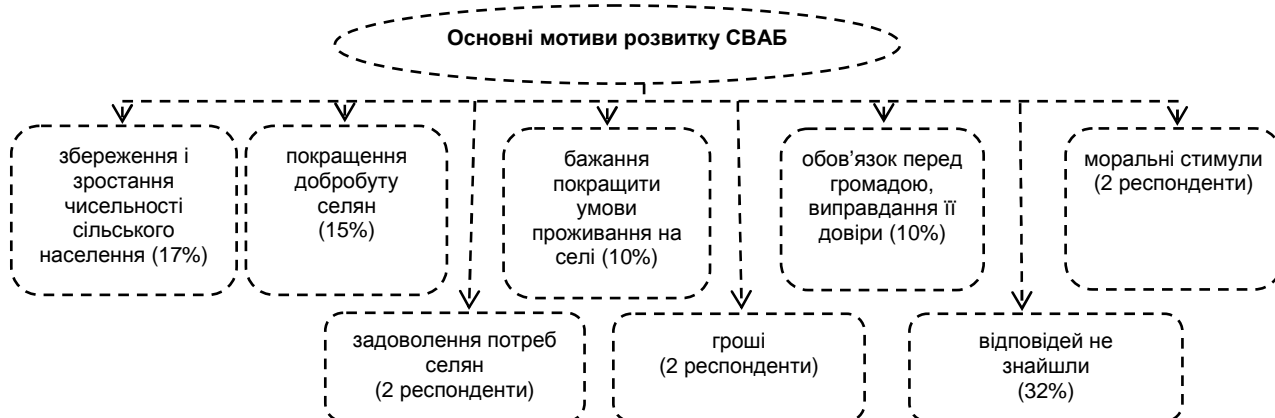
Щодо обсягів фінансової допомоги, то вона далеко не однозначна. Але за узагальнюючими показниками вона – мізерна. Приміром, кожна обстежена сільська рада отримала за рік спонсорської допомоги на розвиток соціальної інфраструктури пересічно по 7000-10000 грн. При сучасних цінах і потребах соціальної сфери – це ніщо. Частка отриманої допомоги до видатків бюджету в розрізі

окремих сільрад варіювала від 0,1 до 36 відсотків. При цьому допомогу надавали лише 45 відсотків господарюючих суб'єктів.

Однак опитуванням встановлено також відсутність у голів сільських рад чіткої мотивації щодо подальшої розвитку СВАБ. Відповіді на запитання щодо мотивів були вкрай різні: більш як у половини із тих, хто такі відповіді дав, вони не співпадали. Співпадання зафіксовані тільки за чотирма мотивами: обов'язок перед громадою, виправдання її довіри та бажання покращити умови проживання на селі (по 10% респондентів), покращення добробуту селян (15%), збереження і зростання чисельності сільського населення (17%). По два респонденти мотивами розвитку СВАБ визнали моральні стимули на загал, задоволення потреб селян і навіть гроші. Були і патріотичні відповіді: «любов до рідного краю» і «я тут живу». Лише один респондент чесно відповів, що у нього мотиви до розвитку соціальної відповідальності відсутні. Характерно, що 32 відсотки опитаних відповідей на запитання що їх стимулює розвивати соціальну відповідальність бізнесу, не знайшли (рис. 1).

Рис. 1. Основні причини незадовільного стану об'єктів соціальної сфери сільської місцевості*
 Джерело: розробка автора

Рис. 2. Основні мотиви щодо розвитку соціальної відповідальності (відсотків від кількості опитаних)

Джерело: розробка автора

Нарешті, головам сільських рад було поставлено запитання: що слід зробити, щоб соціальна сфера села відродилася, стала привабливою для життя сільських жителів? Головна відповідь була очікуваною: дві третини респондентів покладаються виключно на державу насамперед щодо пошуку можливостей кардинального збільшення обсягів фінансування соціальної сфери і адекватного її регулювання. Друга відповідь, яку дали 23 відсотки опитаних – забезпечити сільське населення

роботою. Близько 7 відсотків вихід бачать у комплексному підході до проблеми всіх гілок влади, у проведенні результативних реформ.

Представникам аграрного бізнесу було задано низку запитань, на які отримано наступні відповіді.

За оцінкою керівників аграрних підприємств, на селі надзвичайно важливими та пріоритетними для них і їх працівників соціальними об'єктами є дороги, школи, дитсадочки і клуби. А менше всього їх цікавить діяльність партій і громадських організацій, закладів громадського харчування і навіть відсутність лазень.

Щодо надання фінансової допомоги для підтримки об'єктів соціальної сфери, то опитуванням встановлено: допомогу закладам соціальної інфраструктури надають лише середні за розмірами сільськогосподарські підприємства. Інші формування та агрохолдинги – допомогу надають дуже рідко (останні помітно фінансують соціальні об'єкти лише у селах свого базування).

Винуватцем занепаду соціальної сфери на селі керівники господарюючих суб'єктів одноставно назвали державу. На друге місце більшість із них поставили районну владу, на третє – голову сільради, депутатів.

Для забезпечення розвитку СВАБ та підвищення заінтересованості з боку підприємницьких структур у підтримці соціальної сфери на селі, на думку їх керівників, необхідно підтримати вітчизняного виробника, за прикладом Європи забезпечити дотаційність аграрного виробництва, захистити сільського підприємця від здирництва державних контролюючих органів, знизити податкове навантаження та загалом створити умови для належного рівня прибутковості.

Для розвитку соціальної сфери та відповідно СВАБ керівники підприємницьких структур назвали необхідність впровадження державного і податкового стимулювання, зокрема залишення на розвиток громади податків і зборів, фінансово підкріпленого пріоритету розвитку села, створення і диверсифікації робочих місць, підвищення рівня культури.

І нарешті наведемо відповіді жителів сільських територій – споживачів соціальних послуг. Більшість із них не відчувають соціально орієнтованості ні аграрного бізнесу, ні органів державної влади тощо. Так, понад 54 відсотки опитаних скаржилися на відсутність в їхньому селі доріг з твердим покриттям, окрім хіба що центральних, 57 – на відсутність спортивних споруд, 69 – водопроводу, 81 – каналізації, третина – на відсутність закладів громадського харчування; чотири відсотки – на відсутність в їхньому селі школи, 8 – клубу, 17 – дитсадочка. Чимало жителів також відмітили відсутність побутових і ритуальних закладів, лазень, аптек, закладів фінансування і кредитування.

Це аж ніяк не свідчить про розвиток соціальної відповідальності та пріоритетність соціальних питань для бізнесу та влади загалом.

Тому на питання, хто ж є винуватцем такої ситуації із соціальною сферою села, відповіді жителів помітно розділились. Найбільш винуватими вважають, тобто поставлені у переліку першими (у спадному порядку): президенти, потім – голови сільських рад, далі – уряди, корупція, а ще партії та громадські організації. На другому місці теж у спадному порядку названо уряди, президенти, районну владу, народних депутатів, державу загалом, обласну владу. Нарешті, на третє місце опитані поставили знову ж таки президентів, народних депутатів, корупцію, сільських депутатів, керівників бізнесових структур. Таким чином, більшість респондентів винними у занепаді сільської соціальної сфери вважають президентів і уряди країни, голів сільських рад і корупцію.

На запитання, яку роль у розв'язанні соціальних проблем відіграють представники аграрного бізнесу, що орендують їхні землі, майже 62 відсотки опитаних категорично на перше місце поставили відповідь: зовсім не дбають про соціальний розвиток села. Кожен п'ятий на перше місце відніс низьку орендну плату, а 18 % – монокультуру, яка виснажує ґрунти.

Нарешті, на запитання, а що ж потрібно зробити для збереження соціальної сфери, 88 відсотків респондентів відповіли: забезпечити роботою і гідною зарплатою. Решта пропонували розв'язати проблему доріг, покращити транспортне сполучення, покращити соціальну сферу на селі в комплексі, підняти культурний рівень села і наблизити його до рівня міста, створювати колективні господарства і повернути колгоспи, покращити можливості збуту аграрної продукції і стимулювати зростання цін на неї, заохочувати на селі підприємництво, привернути увагу до села влади і всього суспільства.

Тому, на нашу думку, з метою недопущення цих суперечностей реалій ведення аграрного бізнесу необхідно перетворити соціальну відповідальність в інструмент ефективнішої побудови системи взаємодії державного управління, бізнесу, інституцій громадянського суспільства.

Ключовим моментом у цьому процесі є те, що СВАБ – це його добровільний внесок в розвиток суспільства, у соціально-економічну та екологічну сфери, з якими безпосередньо пов'язаний з основною діяльністю підприємства і виходить за рамки визначеного законодавством мінімуму.

Виходячи із цього, суб'єктом соціальної відповідальності можуть виступати як окрема людина, так і підприємства, організації, колективи, різноманітні соціальні групи, держави, народи, суспільство загалом як сукупний об'єкт соціальної діяльності і соціальної відповідальності.

Однак, на нашу думку, ключовими суб'єктами СВАБ цих відносин є держава, бізнес та людина. При чому кожен із них є взаємодоповнюючим елементом формування, надання і користування

об'єктами соціальної відповідальності, а держава додатково виступає також інститутом, що регулює соціальну діяльність бізнесу і людини.

Виходячи із цього, до ключових елементів СВАБ слід віднести:

- відповідальний діловий партнер – соціально відповідальне підприємство, яке працює згідно з правовими та етичними нормами ведення бізнесу, формуючи свої відносини з партнерами на принципах дотримання професійних стандартів діяльності, фінансової відповідальності, тобто яке веде свою діяльність за всіма правилами цивілізованого бізнесу;

- відповідальний соціальний партнер – соціально відповідальне підприємство, що діє на тристоронній основі (профспілки, роботодавці, уряд) шляхом обговорення, вироблення та прийняття рішень, пов'язаних із соціально-трудовами й економічними питаннями, забезпеченням соціального миру і суспільного розвитку через взаємні консультації, переговори та укладання сторонами угод, колективних договорів з прийняттям спільних рішень;

- відповідальний роботодавець – соціально відповідальне підприємство, що діє згідно з нормами трудового права (найчастіше перевищує їх, надаючи працівникам додаткові соціальні блага), дбає про умови праці та соціальний добробут своїх працівників;

- відповідальний громадянин. Соціально відповідальне підприємство, як і будь-який інший відповідальний громадянин, зобов'язане платити встановлені податки та вести свою діяльність згідно з нормами чинного законодавства як на місцевому, так і на міжнародному рівнях. Він повинен бути готовим брати також на себе певну додаткову відповідальність;

- учасник соціальних відносин. Традиційною формою участі компанії у підтриманні благополуччя суспільства є благодійність щодо сиріт, інвалідів та інших соціально вразливих груп населення [2].

Відповідно до міжнародного стандарту ISO 26000:2010 «Керівництво з соціальної відповідальності» соціально відповідальна діяльність суб'єктів аграрного бізнесу єдиною можливою лише за умови трьох видів узгоджень чи взаємозв'язків:

– між організацією і суспільством щодо їх очікувань та взаємного впливу їх рішень і дій (відповідальної поведінки);

– між організацією та її зацікавленими сторонами щодо етично відповідального потенційного чи реального впливу на приватних осіб і організацій;

– між зацікавленими сторонами та суспільством щодо узгодження, відповідності інтересів зацікавлених сторін, на які впливає організація, та очікуваннями суспільства, оскільки хоча зацікавлені сторони є частиною суспільства, вони можуть мати інтереси, які не відповідають очікуванням суспільства [10].

Враховуючи існування трьох суб'єктів соціальної відповідальності за формою «держава-бізнес-суспільство», відсутність співпраці першого і третього елемента соціальних відносин, конфлікту інтересів між цими суб'єктами, ми відобразили модель соціальної відповідальності та взаємодії суб'єктів в аграрній сфері (рис. 3).

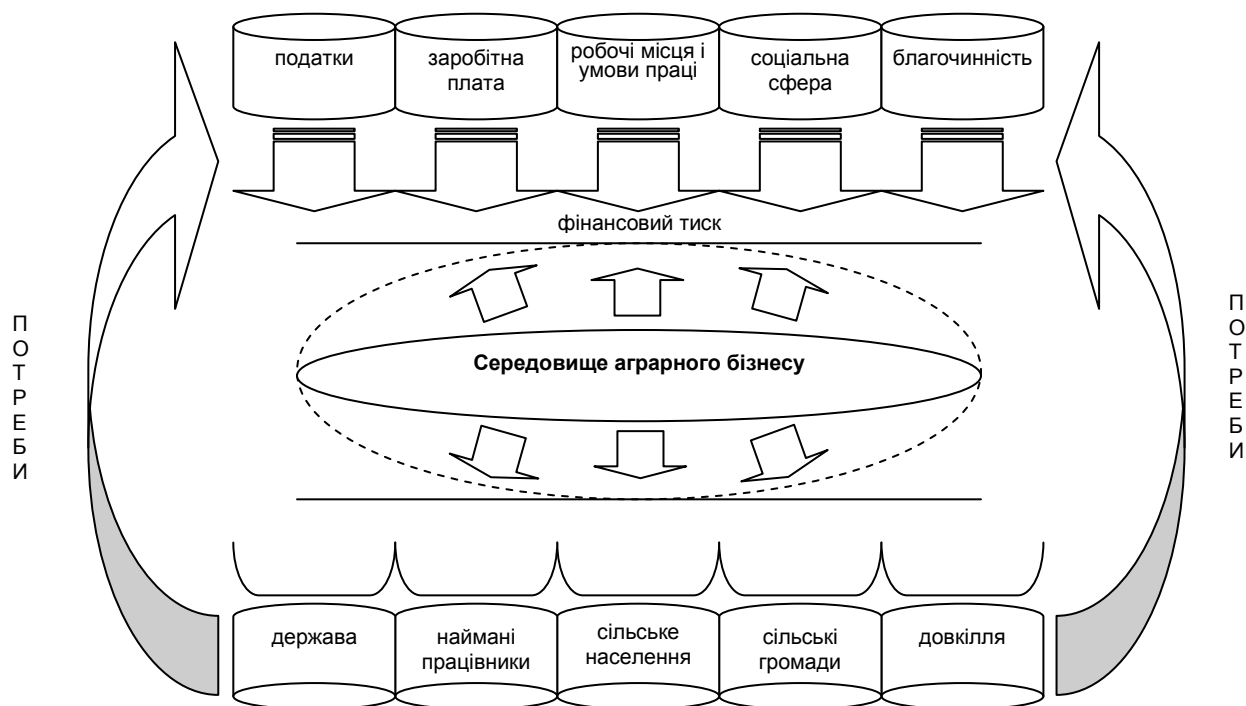

Рис. 2. Модель соціальної відповідальності та взаємодії суб'єктів в аграрній сфері *

Джерело: розробка автора

Запропонована модель СВАБ характеризує зв'язок між потребами держави, суспільства загалом, окремих його представників (найманих працівників, жителів та громад) та можливостями аграрного бізнесу здійснювати фінансове забезпечення соціальної складової життя. До неї можна віднести наступні елементи:

1. Рівень виробництва;
2. Формування бюджету держави за рахунок податкових відрахувань;
3. Створення нових робочих місць;
4. Забезпечення працівників гідним рівнем соціального забезпечення;
5. Ефективність інвестицій у людський капітал, розвиток кадрового потенціалу;
6. Добробут і рівень життя громадян, соціально-економічна стабільність;
7. Стан і охорона навколишнього середовища;
8. Підтримка місцевих громад.

Ми спробували розмістити їх у певній послідовності, виходячи із «обов'язковості» для виконання з боку аграрного бізнесу. Примусовий характер їх реалізації впливає із законодавчих вимог держави як інституту, що регулює будь-яку діяльність на території України. Це відбувається через розуміння того, що сфера виробництва – це єдине економічне середовище, де формується додаткова вартість, створюється можливість для сплати податків, заробітної плати тощо. У зв'язку із цим виникає конфлікт інтересів бізнесу та інших суб'єктів соціальної сфери, що виражається у встановленні мінімально допустимого рівня зобов'язань бізнесу та потреб суспільства.

У силу економічних реалій, а також під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників, держава нині не спроможна повною мірою та у достатньому обсязі забезпечити фінансування соціальної сфери та збереження довкілля. А тому об'єктивно слід більш системно та ефективно використати складову вирішення соціальних проблем – соціальне партнерство.

Розглядаючи цей процес на теперішньому етапі трансформаційних змін в аграрному секторі необхідно в контексті використання можливостей соціального партнерства усіх зацікавлених суб'єктів СВАБ: держави, регіональної влади і самоврядування, господарюючих на селі суб'єктів, сільських рад, сільських громад, партій і громадських організацій, тобто всіх стейкхолдерів.

Звісно, стейкхолдерів багато і залучати їх до розвитку соціальної відповідальності найбільш результативно лише через їхні інтереси. Адже кожним із них рухають власні інтереси і найвищого результату можна досягти лише у випадку створення сприятливих умов для узгодження і максимального задоволення цих інтересів.

Щодо функціональних обов'язків учасників СВАБ та їх інтересів у процесі діяльності виникають суперечності, які можна згрупувати наступним чином:

1. Менеджери намагаються скоротити витрати підприємства, тим самим стримуючи її інвестиційну діяльність, зокрема обсяги соціального інвестування та благодійництва.
2. Завдання інвесторів – отримати вигоду від інвестиційної діяльності у СВАБ ініціативи.
3. Держава вимагає від бізнесу сприяння економічному та суспільному розвитку регіону, місцевості, де зосереджено виробництво.
4. Недержавні установи і громадські організації наполягають, щоб підприємства дотримувалися високих стандартів щодо захисту навколишнього середовища та прав людини, надавали матеріальну і нематеріальну допомогу громадянам [11].

Виходячи із вищезазначеного, можна констатувати існування проблеми невідповідності, з одного боку, між інтересами різних груп стейкхолдерів, а з другого – між стратегією СВАБ та функціями підприємства. Остання призводить до недостатньо ефективного розподілу ресурсів на СВАБ програми, що дозволяє інвесторам отримати лише мінімальну вигоду, а в гіршому випадку – руйнує репутацію підприємства.

Упровадження політики соціальної відповідальності вимагає від організацій урахування інтересів усіх груп зацікавлених сторін (стейкхолдерів), до яких належать: бізнес-організації, органи публічної влади, організації споживачів, профспілки, громадські організації, дослідницькі інституції [4].

Як вихід, можна запропонувати встановлення пріоритетів через градацію стейкхолдерів за їх інтересами у розвитку СВАБ і можливостями впливу. Тобто потрібно поділити стейкхолдерів на групи, залежно від рівня їх зацікавленості у розвитку соціальної відповідальності та можливостей впливу на такий розвиток, що дає змогу визначити пріоритети, форми і стиль співпраці з кожною групою зокрема.

Ми запропонували карту стейкхолдерів СВАБ, спираючись на матеріали проведеного власного анкетування, так і експертним шляхом (табл. 1).

Отож стейкхолдери, які потрапили у перший квадрант карти (матриці), що серйозно зацікавлені у розвитку СВАБ і мають великі можливості сприяти цьому, є пріоритетними, до них слід застосовувати стратегію максимального використання. Таку ж стратегію, але в другу чергу, потрібно застосовувати і до стейкхолдерів, які опинилися на другому, четвертому і навіть п'ятому квадрантах матриці, але стоять ближче до великих можливостей і зацікавленості, ніж до, відповідно, малих.

Стейкхолдери, які опинилися в третьому квадранті, мають великі можливості, але соціальна відповідальність їх цікавить менше всього. Це – об'єкт наполегливої роботи. Стратегічні завдання:

стимулювати інтерес і максимально використовувати. Таку ж тактику, але в другу чергу, слід використовувати і до суб'єктів, що на квадрантах два, п'ять, шість, якщо вони тяжіють до квадранта три.

Таблиця 1

Карта стейкхолдерів соціальної відповідальності аграрного бізнесу *

Можливості впливу на соціальну відповідальність	Зацікавленість стейкхолдерів у розвитку соціальної відповідальності		
	Велика	Середня	Низька
Великі	1. Громади сільських територій як споживачі соціальних послуг 2. Органи місцевого самоврядування 3. Приватні, комунальні та державні власники соціальних та екологічних об'єктів	1. Політичні об'єднання 2. Громадські організації 3. Депутати всіх рівнів	1. Агрохолдинги 2. Сільськогосподарські підприємства 3. Засоби масової інформації
Середні	1. Керівні органи соціальних та екологічних об'єктів 2. Органи державного управління на мезорівні 3. Головні розпорядники соціальних та екологічних об'єктів, які належать до державної власності	1. Депутати місцевих органів самоврядування 2. Релігійні об'єднання громадян 3. Представники кооперативних утворень 4. Фінансові установи	1. Несільськогосподарські виробничі структури на селі 2. Об'єкти виробничого сервісу
Низькі	1. Працівники соціальних та екологічних об'єктів 2. Інтелігенція, молодь, пенсіонери села 3. Успішні люди – вихідці з села	1. Грантонадавачі	1. Культосвітні заклади села 2. Інші районні організації

Джерело: розробка автора

Стейкхолдери, віднесені до квадранта сім, мало чим можуть допомогти нам у розвитку СВАБ, але дуже цього хочуть. Звісно, їм не слід приділяти так багато уваги, як тим, що перебувають в квадрантах три, два, один. Стратегією в роботі з цією групою може бути: підтримання зв'язку, інформування і використання при найменших зусиллях. Відповідна стратегія застосовується і до перебуваючих у квадрантах четвертому, п'ятому, восьмому, якщо вони тяжіють до квадранта сім.

Нарешті, стейкхолдери, які знаходяться у квадранті дев'ятому нам не цікаві, оскільки вони не заінтересовані у розвитку СВАБ та ще й не мають для цього можливостей. Стратегія щодо них: не тратити зусилля, використовувати, по можливості, фрагментарно. Вона ж стосується і суб'єктів з квадрантів вісім, п'ять, шість, що тяжіють до квадранта дев'ять.

Виходячи з проведених досліджень, можна запропонувати ключові фактори успіху у розвитку СВАБ, використовуючи методику Р. Гранта (табл. 2).

Таблиця 2

Ключові фактори успіху розвитку СВАБ

Чого хочуть сільські жителі?	Як соціальній сфері на селі вижити і розвиватися?	Ключові фактори успіху (КФУ)
1. Якісних, кваліфікованих послуг на рівні громад. 2. Дешевих і навіть деяких безкоштовних послуг. 3. Територіальної наближеності послуг до місць проживання основних груп населення. 4. Доступність соціальних послуг протягом тривалого часу доби.	1. Провести паспортизацію об'єктів соціальної сфери села і визначити етапність розв'язання проблем низу. 2. Розробити комплексну Державну програму розвитку соціальної сфери і збереження села. 3. Змінити концепцію розвитку соціальної сфери: зміститися з ресурсного підходу для однієї галузі (с/г) на територіальну. 4. Утворити державний орган з державного регулювання розвитку соціальної сфери і сільських територій. 5. Радикально перерозподілити бюджети різних рівнів на користь органів місцевого самоврядування і громад. 6. Забезпечити одночасний комплексний розвиток як економічної, так і соціальної сфер на селі. 7. Організувати підготовку у ВУЗах спеціалізованих широко-профільних кадрів для роботи в соціальній сфері села. 8. Розв'язати проблему зайнятості і закріплення молоді на селі. 9. Законодавчо закріпити і неухильно дотримуватися політики вирівнювання рівнів проживання в місті і селі.	1. Змінити концепцію розвитку соціальної сфери села, тобто замінити ресурсний підхід однієї галузі (с/г) на територіальний і в результаті глибше враховувати умови і особливості проживання на селі: наближувати послуги до місць проживання, робити їх доступними протягом тривалого часу доби, готувати широкопрофільні кадри для села і його соціальної інфраструктури, вирівнювати рівні споживання, як у місті, так і на селі. 2. На основі паспортизації соціальних об'єктів на селі розробити комплексну Державну програму розвитку соціальної сфери і збереження села з перерозподілом бюджетів різних рівнів шляхом збільшення фінансування соціальних проблем в сільській місцевості і на цій базі забезпечити село якісними, дешевими або безоплатними соціальними послугами, зберегти його від деградації.

Джерело: розробка автора

В результаті для розробки стратегічного плану розвитку СВАБ необхідно глибоко вивчити зовнішнє і внутрішнє середовище соціальної та екологічної сфер сільських територій і встановити його основні можливості і загрози, виявити усесторонні зв'язки.

На нашу думку, це можливо, коли для аграрного бізнесу створені адекватні умови функціонування, коли існує чітка взаємодія трьох суб'єктів за формулою «влада – бізнес – суспільство» або «державно-приватного партнерства», яка дозволяє вирішувати питання соціального та екологічного характеру у взаємодії «влада-бізнес» шляхом взаємного конструктивного консенсусу. Тобто держава залучає приватний капітал до фінансування національно значимих проектів та надає йому соціальної орієнтації, а бізнес отримує сприятливі умови господарювання та забезпечення гарантованого прибутку від участі у спільних проектах. Це є визначальним у забезпеченні збалансованості соціально-економічного розвитку сільських територій.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, на підставі отриманих результатів вважаємо за необхідне розробити та запровадити на державному рівні механізм управління розвитком соціальної відповідальності аграрного бізнесу, який буде включати наступні елементи: аналіз досвіду реалізації соціальних проектів; формування цілей і стратегії розвитку соціальної відповідальності; формування соціальних програм; визначення параметрів соціальної відповідальності; організація виконання програми; моніторинг, контроль виконавців, аналіз реалізації соціальних програм; оцінка підсумкового стану соціальної відповідальності підприємства, розробка рішень по її подальшому удосконаленню у рамках стратегії розвитку підприємства та збалансованого розвитку сільських територій.

Така система має орієнтуватися не лише на зменшення та запобігання негативним наслідкам діяльності представників аграрного бізнесу, а й на досягнення економічного, екологічного та соціального ефектів, що може розглядатися як основа підвищення конкурентоспроможності окремих підприємств і забезпечення збалансованого розвитку сільських територій.

Література

1. Герасименко Ю. Розвиток сільських територій як інструмент реалізації соціальної відповідальності агробізнесу [Електронний ресурс] / Ю. Герасименко. – Режим доступу: http://econf.at.ua/publ/konferencija_2014_10_16_17/sekcija_5_ekonomichni_nauki/rozvitok_silskikh_teritorij_jak_instrument_realizaciji_socialnoji_vidpovidalnosti_agrobiznesu/8-1-0-78
2. Гоголя О.П. Соціальна відповідальність бізнесу / Гоголя О.П., Кудінова І.П. – К. : Видавництво Національного університету біоресурсів і природокористування України, 2008. – 79 с.
3. Єранкін О.О. Соціальна відповідальність агробізнесу в контексті вирішення проблем розвитку сільських територій / О.О. Єранкін // Вісник Сумського національного аграрного університету. – 2011. – Випуск 6/2. – С. 31-34.
4. Зінченко А.Г. Соціальна відповідальність в Україні: Погляди різних стейкхолдерів. Регіональний аспект / А.Г. Зінченко, М.А. Саприкіна. – К. : [б. в.], 2008. – 60 с.
5. Ксьонжик І.В. Формування соціальної відповідальності підприємств [Електронний ресурс] / І.В. Ксьонжик. – Режим доступу: http://www.mnau.edu.ua/files/02_02_01_03/ksenzhik/2012-ksenzhik-fsvp.pdf
6. Кужель В.В. Очікуваний результат соціальної відповідальності бізнесу та його вплив на стратегічний розвиток економіки агропродовольчої сфери [Електронний ресурс] / В.В. Кужель // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2014. – № 3. – С. 58-61. – Режим доступу: <http://economics.opu.ua/files/archive/2014/n3.html>
7. Савицька Л.В. Стратегія соціальної відповідальності холдингів / Л.В. Савицька // Управління компанією : Міжнар. наук.-вироб. журн. – 2007. – № 7. – С. 116-120.
8. Савченко І.Г. Інституційна відповідальність органів державної влади в умовах розбудови соціальної держави в Україні : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. к. держ. упр. : спец. 25.00.01 "Теорія та історія державного управління" / І.Г. Савченко ; Харківський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президенті України. – Х. : [б. в.], 2007. – 18 с.
9. Соціальна відповідальність: теорія і практика розвитку : монографія / [А.М. Колот, О.А. Грішнова та ін.]; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. А.М. Колота. – К. : КНЕУ, 2012. – 501 с.
10. ISO 26 000:2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://znaimo.com.ua/ISO_26000.
11. Reich R. The New Meaning of Corporate Social Responsibility / R. Reich // California Management Review. – 1998. – Vol. 40:2. – P. 8–17.

References

1. Herasymenko, Yu. (2014), "The development of rural areas as a tool to implement social responsibility of agribusiness", available at: http://econf.at.ua/publ/konferencija_2014_10_16_17/sekcija_5_ekonomichni_nauki/rozvitok_silskikh_teritorij_jak_instrument_realizaciji_socialnoji_vidpovidalnosti_agrobiznesu/8-1-0-78 (access date October, 2015).
2. Hohulya, O.P. and Kudynova, I.P. (2008), *Sotsialna vidpovidalnist biznesu* [Social responsibility of business], textbook, Publishing house of National Agricultural University of Ukraine, Kyiv, Ukraine, 79 p.
3. Yerankin, O.O. (2011), Social responsibility of agribusiness in the context of solving the problems of rural development, *Visnyk Sumskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu*, no. 6/2, pp. 31-34.
4. Zinchenko, A.H. and Saprykina, M.A. (2008), *Sotsialna vidpovidalnist v Ukraini: Pohliady riznykh steikkholderiv. Rehionalnyi aspekt* [Social responsibility in Ukraine: The views of different stakeholders. The regional dimension], textbook, Kyiv, Ukraine, 60 p.

5. Ksenzhyk, I.V. (2012), "Formation of social responsibility of enterprises", available at: http://www.mnau.edu.ua/files/02_02_01_03/ksenzhyk/2012-ksenzhyk-fsvp.pdf
6. Kuzhel, V.V. (2014), "Expected impact of business social responsibility and its influence on the strategic development of the agro-food economy sphere", *Ekonomika: realiyi chasu*, no. 3, pp. 58-61.
7. Savytska, L.V. (2007), "The strategy of social responsibility of holdings", *Upravlinnia kompaniieiu*, no. 7, pp. 116-120.
8. Savchenko, I.H. (2007), "Institutions responsibility of public authorities in the conditions of construction of the social state in Ukraine", Thesis abstract of Cand. Sc., 25.00.01, Kharkiv Regional Institute of Public Administration of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine, Kharkiv, Ukraine, 18 p.
9. Kolot, A.M. and Grishnova, O.A. (2012), *Sotsialna vidpovidalnist: teoriia i praktyka rozvytku* [Social responsibility: theory and practice development], textbook, KNEU, Kyiv, Ukraine, 501 p.
10. ISO 26 000:2010 (2015), available at: http://znaimo.com.ua/ISO_26000 (access date October, 2015).
11. Reich, R.B. (1998), The New Meaning of Corporate Social Responsibility, *California Management Review*, no. 40:2, pp. 8-17.

УДК 330.5642:047.72

Шевчук І.Б.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри економічної кібернетики
Васьків О.М.,
ст. викладач кафедри економічної кібернетики
Стадник Ю.А.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри економічної кібернетики
Львівський національний університет імені Івана Франка

ПРОГНОЗУВАННЯ ТА АНАЛІЗ СТРУКТУРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Shevchuk I.B.,
*cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor of the department
of economic cybernetics*
Vaskiv O.M.,
*senior lecturer of the department
of economic cybernetics*
Stadnyk Yu.A.,
*cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor
of the department of economic cybernetics
Ivan Franko National University of Lviv*

PREDICTION AND ANALYSIS OF STRUCTURAL FEATURES OF UKRAINIANS INCOME

Постановка проблеми. Соціально-економічна й суспільно-політична ситуація в Україні є вкрай складною та безпосередньо має негативний вплив на матеріальне становище громадян та й загалом на економіку держави. Хоча спостерігається незначне зростання номінального доходу населення, проте реальний дохід та купівельна спроможність більшої частини населення різко знизилась. Збереження наявних тенденцій може призвести до зростання бідності і вибуху соціальної напруги, що своєю чергою може мати непередбачувані наслідки для соціальної стабільності в країні. У зв'язку із цим, вирішення питань підвищення рівня доходів населення та диверсифікації джерел їх формування заслуговують на пильну увагу державної влади, політичної еліти та фахівців, а всі проблеми, з ними пов'язані, потребують нагального вирішення у найближчій перспективі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні аспекти, проблеми, механізм та особливості державного регулювання формування доходів і витрат населення, причини існування їх нерівності постійно займали важливе місце у дослідженнях вітчизняних та зарубіжних науковців (І.К. Бондар, А.Г. Гвелесіані [1], А.М. Колот, Н.М. Холод [11], М.В. Кравченко, О.Ф. Новікова, Е.М. Лібанова [4], А.В. Базилюк, І.І. Лукинов, О.А. Бугуцький, Б.Й. Пасхавер, В.А. Галкіна, О.О. Стукаленко, М.Б. Перова, Є.В. Перов [7], О.А. Рогачева та інші). Однак, незважаючи на вагомий напрацювання, залишаються проблеми, що потребують ґрунтовного дослідження. Зокрема, соціальна сфера характеризується підвищеною чутливістю до змін соціально-економічної ситуації в Україні та за